

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Októberi himnuszok*

„A múltat még Isten sem tudja megváltoztatni.” Ezt már Arisztotelész is idézetként veszi át az előtte élt Agathontól. Emberi kísérletek ugyan történtek és történni fognak míg a világ, annak a hervadt áligazságnak a nevében, amit a közbölcseesség már kitudja hányadik török, Habsburg, kuruc, labanc, forradalmi vagy ellenforradalmi rezsimváltás előtt fogalmazott viccé, szokásos szakállas jelszavá: „Ezután minden másképp volt!...”

Húvös reggel lehetett 1848. október 6-án. Azok számára, akiket a Gondviselés örök főszereplőkké nevezett ki, bizonyára a lelki megpróbáltatás mellett a hideg is ott kísérte a szekéren, az osztrák őrség sorfala közt néma menetben a veszthelyre vonulóban. De a tiszt uniformison túl, ki hallott felhajtott galléros kiskabátban ballagó elítéltekről. Talán később a világháborúk poklaiban is ezt követően, új kivégzési világdivatok idején. Mert másképpen őrzi meg méltóságát a lovagiasan pusztán hazájától, életétől, szeretteitől való megfosztásra ítélt fogoly, mint akit előzőleg péppé vertek. Mondják, hogy 1794-ben Párizs előbbi forradalmár polgármestere, Bailly is sorra került egy januári reggelen s mikor egykori elvbarátja gúnyolódott, hogy most bezzeg reszket, csak annyit válaszolt, hogy a hidegtől van, nem a félelemtől.

Annyi mindent megőrzött róluk mégis az utókor; a mi aradi vagy pesti, kolozsvári és más szürke börtönerődök udvarán kivégzett vértanúinkról efféle lényegtelen, bár emberi momentumot csak a restauráló, a beleérző képzelet tartalmaz. Valamint azokat az ugyancsak kizárólag eszmei értéket képviselő statisztikákat, hogy milyen arányban voltak köztük akár olyanok is, akik az eszmét szolgálták, viszont a nyelvet sem tudták. Mi számon tartjuk, akár egy büszke arálynak is tekinthetjük, hogy csak Aradon a 13-ból kettő: Kiss Ernő és Lázár Vilmos örmények voltak. Magyar örmények.

„Szép deputáció megy az Uristenhez a magyarok ügyében” mondta állítólag egyikük. Ha igaz, ha nem, mi mai átgondolók itt foghatjuk rajta egyszerre a történelmen való szépelgés pátozsát és jellegtelenységét: a magyarok ügyében ők nem intézhettek már semmit, *akkor már* nem. „Magyar sorskockákon ez ígyen döntődött” – mondja ki később Ady Endre. *Azelőtt* bizony évszázadokig intézték az efféle kisebb nagyobb delegációk a haza sorsát, például Zrínyi és Frangepán meg Nádasdy, és azóta is hányszor!

A kérdés mindig ez, hogy a nagy alkalmak idején a lehető legtöbbet kell megpróbálni, tárgyilagos alapon, avagy a tömegek erejével ostromolni meg a jövendő. Am a történelem tanúsága szerint a torok-vihar elültével lehet, csak könny és pernye marad, nem haladás. Egyiket Széchenyi, másikat Kossuth nevével hozzuk mindörökre kapcsolatba. A tények mindkét irányzatot érvényesnek fogják tekinteni, míg helyüket kereső emberi társadalmak lesznek a földön. És nincs olyan nemzeti jellem, nemzeti nyelven kifejezhető eszmény a világon, mely elutasítaná a szabadságot.

Embernek, akiknek fejében csak annyi feszült valaha, amennyit a zsoldárok elsorolnak, már szembe mertek feszülni Rómával, császáraival, Pilátusaival és légióival, meg

* Elhangzott a magyar örmények budapesti, háromnapos értekezletén, szeptember 30-án.

vadállatokkal tele cirkuszaival. A harc tartalma alig változik, a kivégző osztagok az igazán változatosak.

Mindezen dolgok, folyamatok, törvényszerűségek közül sok csakis később, madártávlatból válik láthatóvá, ott közel átélőik ezen nyilvánvalósága nélküli tudatban halnak ki, szakadnak, szoknak bele.

Az „Akasszátok fel a királyokat”... radikális plebejussága még az előző század végén a Batsányi-féle „Jertek, hogy sorsotok előre nézzétek – Vigyázó szemetek Párizsra vessétek” programjára felel, miszerint „Ti is kiknek vérét a természet kéri: hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri...” Ez akkor egyetemes európai találmány volt. Eurokonform, ahogy ma mondanánk, mely az *Aranybullától*, Bánk bános tagadó toporzékolástól, Koncz, a kemény vitéz vérpadi szerepétől jóval a XX. század közepén túl, ott van történelmünkben is. Az Úr e programjához a világdemokrácia apostolaként egy költőt, Petőfi Sándort küldte ki nevünkben!

1848–49-ben ezzel is egy világsúcsra adott alkalmat számunkra: mit ér az eszme, a poézis, a kultúra hordereje és motorja: a költő. Túrtaioszt Athén egy hadsereg helyett kölcsönözte a megszorult Spártának. A Don Quijote szerzőjéről van egy anekdota, miszerint II. Fülöp (lám egy király) egyszer csak arra figyelt fel, hogy egy deák egy könyvet olvas és hol felkacag, hol elérzékenyül. Rövid töprengés után rájön: ez a diák vagy bolond, vagy Cervantest olvassa.

Petőfitől Tózsér Árpádig (aki szerint bizony mi éppen a homokóra nyakába méltóztattunk telepedni annakidején) nagyobb versországok királyok a magyar költők, mint ami testüket, lelküket körülállhatná. Bartókunk egyenesen Amerikából Tihanylik vissza.

Csak hát minden fokozatos változás, fokozatos elszakadás. Isten tudja az okát: október ötödike mívesnap, október hetedike újra az. Közéjük Ő maga állította a vázát. Ezekért az október hatodikáért személyesen az öregisten felel, mint magáról megfeledkezett Haynau.

Toltékok, aztékok, maják, inkák, dzsungelharcosok, Mauglik, nagy kultúrák romjelképei elégikusan őrzik a régi nagyságot. A Tejút, Csaba királyfi és a Dán Holger szinte hasonló legenda-forgatókönyv szerint hajlandó visszajárni. Pedig nem valamennyien hősi Trója, vagy Massada vagy Egervár vívásában estek áldozatul, mikor „kő kövön nem maradt”. De visszavárásukban, mint az ezertornyú ANI esetében is, mely nagyrészt mint a görögök Akropolisza földrengésben pusztult el, a legfontosabb mozzanatként emberkéz pro és kontra hősiessége, valami balladás, historikus, eposzba illő van beleépítve. Az élet, a jövő Szezám-táruj jelszava, a kiút ígérete.

Ósnépek nagy masszájából a Nagy Fazekas egy-egy csuporravalót leszakít. A magyarok is így szakadtak ki. Az örmények is; hogy még hány nép, annak a lengyel, szerb, horvát, német nevű őseink a megmondható, szerelem és más egyedembegyedem szerint párosítva. És feltétlenül mindig van egy pont, egy pillanat, egy fázis, amikor még egy elég erős vonzás határára vissza lehetett volna fordulni a sok Fordulj lovam, fordulj Lengyelország felé, a sok Hosszú útra megyek, meg a sok „híres szép Erdélyországból” való elindulás, a sok Elment a rózsám Délamerikába közepette, mielőtt azokká váltunk, akikről József Attila higgadtan beírja a rubrikába, hogy „mai magyarok”.

Innen, ebből maradt az örök elképzelés egyetlen egy nyelv (mely sosem létezett csak szép bábelek és gyönyörű káoszok) csodatévő hatásáról. Minden kultúra egy más

helyszín és kommunikáció köré alakult és keletkezett. Szenvedve és boldogan, mint a gyerekszülés.

Sajnos épp a modern korokban jött el a haladás felszíni vagy felszínes hódítása, mint új történet, de lehet, mint valami hanyatlás megnyilvánulása. Az átmenetek új kínjaiba legalább annyi nehéz időket átvészelt etnikum, árnyalatot hordozó és mentő kis közösség pusztul bele, mint amennyi a történelem korábbi kohófázisaiban elég gyorsan egymásba olvadt. Hol vannak a gepidák, a longobárdok, az avarok, a besenyők, a kunok? De a magyarok örményként is itt vannak és az örmények magyarként is.

Tér van a mi 48–49-ünk körül. Legegyszerűbben arra célozhatnánk, hogy „Hős vértől pirosult gyásztér”... de ez több annál, ez már a XIX. század közepének valami visszasütő történelmi naptól minden népek és nemzetek számára lassan kultúrtájá válkozó tere. És egyaránt büszkék lehetünk arra, hogyan vonzottuk más nemzetek fiait magunkhoz a kezdeményező bátorságunkkal, hogyan lettünk maga a Forradalom, hogyan lettünk nemzeti ügyként nemzetközi üggyé, és büszkék lehetünk arra, amiben már felzárkóztunk, újra csatlakozhattunk az élen gondolkodókhöz és cselekvőkhöz, arra amiben a ma oly divatos és ridegen kizárólagossá váló Európához való csatlakozást mérik. „Ne ily mércét adj, Istenem!” – kiáltana fel a mindig heves, a mindig türelmetlen, de mindig igazságos poéta, ha a közélet annyit adna még az *Írás* jegyeire, mint a banknak az ő jegyeire. De ott van a nagy tér, a korok egyik legfontosabb kiöblösödése 48–49 körül. Felvonulásra, hadiszemlére, számbavételre, összeesküvésre, egyeztetésre a világgal. Ott van a Garibaldi Itáliájáé, a franciáké és németeké, lengyeleké, a Nemo-kapitányok és Edisonok szellemében hirtelen megugró Amerikáé. A „hős vértől pirosult” arra a „nemzeti nagylét” tere. És Czecz Jánosaink, Türr Istvánjaink, Telekijaink és névtelen emigránsaink révén ott van a miénk is, mert mindig a jobbik oldalán álltunk. Jókai egy százarcú, ezer származású Magyarországról adja kézbe azt a jellemképet, melyet az ezer év elején Szent István tudatosan és öntudatosan már Intelmekbe foglalt.

Maga az emberiség sem áll végestelen végig a maga legjobb szintjén. A haza sem. Mint önző szülők – önző hazák is zsarnokoskodhatnak fiaikon. Avagy letargiába süllyedhetnek egy-egy középszerű nemzedéktől; hiába várják a megváltást.

Elveszített jog nincs, csak feladott jogok vannak – figyelmeztetett Deák Ferenc. És szemben vele van az önbizalom-túltengés, az önérzet inerciája, viszketegsége. A világon mindenütt mindenki átesett ezeken a betegségeken. A szerencsések hamarabb felépülnek belőlük. Árnyalat vagy agresszivitás követelni, remélni olyan jogokat, melyeket már-már pusztá létünk újabb fordulataival feladtunk? Egyes népek, a mindegyre például említett „mívelt nyugaton” is már angolul vagy spanyolul fognak hozzá kisebbségi követeléseik megfogalmazásához mostoha nyelvvesztő, kiháló, beolvasztó századok után. A mai baszkok 30% beszél baszk nyelven, de azok nem baszk eredetűek, hanem a nagy iparosodás korszakában odagyűlt nyomorgók utódai. És bizony Verespatakon, nem kis mértékben 1848–49 következményeképpen ma egy százfőnyi unitárius, magyar neveket viselő gyülekezetből senki se tud már magyarul. Viszont a közel 2000 éves kopt egyház, a látszólag mindent kibírás után, most vezet be kopt vallási szövegeibe, ősi keresztény énekei helyett az arab nyelvűt.

Borzongató reggelük volt október 6-án. Az elsőn. Ők bizonyították a legszentebb dolgot: a hazaszeretetet. Ennek a nemzedéknek sikerült összhangba kerülni és összhangban maradni a legfontosabb és legtisztább eszményekkel. Ezért ennek a nemzedéknek minden himnikus.

A mai, kései, az élet újabb, meg újabb színfalával elszigetelt utódok, a mai metrón utazók, ugyanolyan borzongató reggeleken az ország folytonossága dolgában, az élet folytonossága dolgában igyekvő sorsközössége már legfennebb a korán elvesztett, valahol a világháborúban eltűnt nagyapákhoz hasonlóan viszonyulhat csak hozzájuk. De viszonyuljon. De emlékezzék. De éljen, ne tengjen és túrjön csupán. Soha ne mondjon igent többé arra, amire ők életükkel nemet mondtak. Ellenkezőjére a nyomás, a kényszer lehetett magyarázat mindaddig, amíg idegen katonaság állomásozott egyes kaszárnyákban és egyes fejekben. Most látszólag egyes fejek is elvonultak „máskéntgondolkodni”. Egy új erkölcsi érzékért kell síkraszállni tervezés és koszorúzás címén egyaránt, mely ne legyen megint elkötelezettebb valami elegáns megfoghatatlanság iránt, mint a kezünkől kiejthető legtörékenyebb dolog: tulajdon sorsunk iránt. Ma még annyi minden irányból érkező és annyi minden ellenére magyarok vagyunk valamennyire, valamennyien valamennyi környező régi szállásterületünkön és a világ távoli tájain. Ne majdani Juliánus barátok jogi, pénzügyi, demográfiai, vámügyi rubrikáiból bukkanjanak fel valaha a most, a ma sürgető megoldások. Szép őszi nap október hatodika, lehet soha többé nem lesz borzongató Aradon, Mohácson sem. Többek közt azért, mert volt az a néhány nagy nemzedék, melyeknek minden gesztusa himnikus mára. Annyira, hogy talán elég volna ballagni tovább a történelmen az az egyetlen képre épülő halk, csendes, pátoszmentes himnusszal, programmal, fogadalommal, hogy „Fa leszek, ha fának vagy virága...” Bizony, hazám. De ha mégis te vagy a pokol –, hogy egyesüljünk, én elkárhozom...

